

Vzdělávání osob v oblasti ICT ve výkonu trestu odnětí svobody a jeho finanční aspekty

Dagmar Krausová

Abstrakt

V tomto příspěvku se zabývám vzděláváním osob ve výkonu trestu především v oblasti ICT a jeho finančními aspekty. Opírám se o data získaná z unikátního kvantitativního průzkumu, který jsem prováděla ve dvanácti českých věznicích, což je 48 % z celkového počtu věznic v České republice, určených k výkonu trestu odnětí svobody osob plnoletých a pravomocně odsouzených, na podzim roku 2019. Výzkumný vzorek čítá 548 respondentů, z čehož tvoří 448 osob muži a 100 osob ženy. Součástí průzkumu byly otázky vztahující se k využívání informačních a komunikačních technologií – ICT – při páchání trestné činnosti. Data publikovaná v tomto příspěvku doposud nebyla veřejně prezentována. Cílem příspěvku je představení finančních souvislostí mezi vzděláváním osob plnoletých a pravomocně odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody v oblasti ICT a využitím nabytých znalostí u těchto osob po jejich propuštění na svobodu. Informace lze využít například při přípravě rozpočtu na vzdělávací aktivity osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

Klíčová slova

Financování, ICT, kvantitativní průzkum, odnětí svobody, respondent

Klasifikace JEL

A13, J24, I21, K4, O15, O34, Z10

Úvod

Cílem příspěvku je zmapovat vzdělávání osob ve výkonu trestu především v oblasti ICT a jeho finanční aspekty. Koncentruji se na oblast výkonu trestu odnětí svobody¹, jehož exekuce je u nás primárně zastřešována zejména dvěma institucemi, a to Vězeňskou službou České republiky a Probační a mediační službou České republiky, s následným přepadem do finanční

¹ Trest odnětí svobody je jedním z druhů trestů, který je ukládán soudem pachateli za spáchaný trestný čin. Český trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.). Druhy trestů jsou definovány v § 52 tohoto Zákona.

oblasti. Protože i v penitenciaristice a penologii je potřeba velmi důsledně připravovat a sledovat rozpočty, a to jak na straně příjmů, tak výdajů.

V úvodu svého bádání vycházím z vlastního rozsáhlého kvantitativního průzkumu, který jsem realizovala v rámci praktické části diplomové práce² ve čtvrtém čtvrtletí roku 2019. Jedná se zejména o informace z oblasti páchání trestné činnosti s využitím informačních a komunikačních technologií (počítače, mobilního telefonu a podobně). Při průzkumu mě zajímalo, zdali pachatelé k páchání své trestné činnosti informační a komunikační technologie využívali, ať už přímo, nebo alespoň částečně, jaký je jejich vztah k technologiím i v době výkonu trestu a jaké jsou možnosti vzdělávání se v této oblasti v podmínkách českého vězeňství.

Informace získané z uvedeného průzkumu jsou následně rozpracovány do samostatné oblasti vzdělávání v oblasti výkonu trestu v oblasti ICT z pohledu jeho finančního pojetí, z něž bude zřejmé, zdali jsou tyto investice efektivní v návaznosti na další život osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, zdali budou mít jejich znalosti v oblasti ICT, nabyté v rámci oficiálních vzdělávacích aktivit ve výkonu trestu odnětí svobody pozitivní dopad na jejich následné začlenění zpět do společnosti, zdali je aktivně využijí při zapojení se do pracovního procesu. A to z toho důvodu, že ICT je jednou z nejdynamičtěji se rozvíjejících oblastí, a to celosvětově. Bez alespoň elementární znalosti informačních a komunikačních technologií je uplatnitelnost na trhu práce prakticky nulová.

Výzkumné otázky

1. Osoby pravomocně odsouzené k trestu odnětí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování, nemají ve výkonu trestu odnětí svobody dostatečný prostor na vzdělávání se v oblasti informačních a komunikačních technologií.
2. Při páchání trestné činnosti aktivně využívalo informační a komunikační technologie 20 % dotázaných, tedy osob pravomocně odsouzených k trestu odnětí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování.

² KRAUSOVÁ, Dagmar. Vliv vzdělání na trestnou činnost [online]. 2020 [cit. 2020-10-14]. Dostupné z: <<https://is.vfsf.cz/th/kn11v/>>. Diplomová práce. Vysoká škola finanční a správní. Vedoucí práce Veronika Anna Polišenská.

1 Popis problematiky vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Velmi dlouho bylo mezi laickou i odbornou veřejností zakódováno, že pachatele trestných činů je třeba trest co nejpřísněji. Jak však ukázala praxe, tento přístup se neosvědčil (Jirička, 2019). Velmi podrobně a otevřeně o problematice začlenění trestaných zpět do společnosti pojednává také Petr Šámal v knize *Jak se žije za zdmi Valdic*. Prostřednictvím různých pohledů – od ředitele nejtěžší české věznice, přes odborné pedagogické, sociální, náboženské pracovníky, psychology, až po vězně samotné, ukazuje jejich názor na návrat do běžného života v návaznosti na možnosti trávení volného času, tedy i vzdělávání, ve výkonu trestu. I za zdmi Valdic funguje školské vzdělávací středisko, a to už 35 let³ (Šámal, 2019).

2 Analýza základních dat provedeného průzkumu

Ve svém příspěvku se opírám primárně o vlastní data.

Metoda průzkumu

Z důvodu shromáždění většího počtu odpovědí, vzhledem k vypovídající hodnotě projektu, jsem se rozhodla pro metodu kvantitativního výzkumu, technikou dotazníkového šetření. Kvantitativní průzkum je založen na testování výzkumných otázek (hypotéz), tedy jejich potvrzení či vyvrácení. Využívá kvantifikační či statistické metody. Sběr dat je strukturovaný a probíhá zpravidla pomocí dotazníků, testů či nezúčastněného pozorování.

Metodika sběru dat

Po konzultaci s hlavním psychologem vězeňské služby PhDr. Václavem Jiříčkou, který mi doporučil vybrané věznice vhodné k zapojení do projektu, jsem kontaktovala věznice napříč celou Českou republikou, celkem šestnáct, a požádala je o spolupráci na průzkumu. Oslovila jsem písemně vedení věznic. Do projektu se zapojilo dvanáct věznic, deset mužských a dvě ženské, s různým stupněm zabezpečení. Z pohledu množství zapojených věznic se mi tak podařilo do projektu zapojit téměř polovinu – 48 % – z celkového počtu 25 věznic určených k výkonu trestu odnětí svobody osob pravomocně odsouzených, plnoletých, v České republice.

³ ŠÁMAL, Petr. *Jak se žije za zdmi Valdic: Zpovědi nejtěžších zločinců i odborného personálu v nejtřeštěnější kartuziánské věznici*. Praha: Naše vojsko, 2019. S. 116. ISBN 978-80-206-1810-8.

To považuji z hlediska následné práce s daty za velmi úspěšné a zkoumaný vzorek – 548 (muži 448 / ženy 100) – respondentů za dostatečně relevantní k získání ucelených závěrů, s nimiž je možno dále pracovat a hodnotit je jako validní.

Tabulka č. 1: Věznice zapojené do kvantitativního průzkumu (září – listopad 2019)

Věznice	Stupeň zabezpečení ⁴	Ženy	Muži
Bělušice	s ostrahou		X
Jiřice	s ostrahou		X
Kynšperk nad Ohří	s dozorem		X
Odolov	s dozorem		X
Opava	s dozorem	X	
Ostrov	s dozorem		X
Pardubice	s ostrahou		X
Příbram	s ostrahou a dozorem		X
Rapotice	s ostrahou		X
Světlá n. Sázavou	s dozorem	X	
Vinařice	s ostrahou		X
Všehrady	s dozorem		X

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu.

2.1 Průběh řešení úkolu - etapy výzkumného projektu

Etapa I. - tvorba dotazníku

Kroky spojené s tvorbou dotazníku a následně s jejich distribucí do cílových míst jsem předem konzultovala s odborníky, s panem PhDr. Václavem Jiříčkou, Ph.D., hlavním psychologem Vězeňské služby České republiky. Definoval věznice, do nichž jsem následně poslala elektronickou poštou žádost o spolupráci na průzkumu, adresovanou přímo ředitelům zařízení. Dalšími mými konzultanty projektu byli specialisté z oblasti marketingových průzkumů, paní Ing. Hana Kloučková, majitelka a ředitelka výzkumné agentury Confess Research, a zaměstnanec Národní centrály organizovaného zločinu z oddělení kyberkriminality, který nedal souhlas s uvedením jeho jména z bezpečnostních důvodů. Díky tomu bylo možno sjednotit terminologii hlavně v oblasti informačních a komunikačních technologií.

Cílem konzultací bylo sestavit dotazník tak, aby bylo možno získat co nejvyužitelnější a nejrelevantnější data, ale také jej připravit srozumitelně pro respondenty, aby byli schopni jasně a samostatně odpovědět na položené otázky.

⁴ <https://www.vscr.cz/o-nas/zmena-vnejsi-diferenciaci/obecnny-postup/>

Testovací fáze průzkumu

Před distribucí dotazníků přímo respondentům proběhla testovací fáze. Přibližně dvě desítky formulářů jsem rozdala ve svém okolí, abych získala zpětnou vazbu, zda respondenti porozumí otázkám. V návaznosti na jejich odpovědi jsem následně dotazník zpracovala do finální podoby.

Etapa II. – distribuce a sběr dotazníků

Následně byly dotazníky do věznic, vždy po předchozí dohodě s řediteli jednotlivých zařízení, doručeny prostřednictvím České pošty. Stejnou formou byly navraceny. Dotazník byl zcela anonymní a sloužil k potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz. Cílem bylo získat v každé z oslovených věznic co nejvíce vyplněných dotazníků zpět, bez jakéhokoliv škálování respondentů a získat co nejširší diverzitu odpovědí. Počet dotazníků na věznici se pohyboval v rozmezí 30–50 kusů a jejich návratnost byla více než 90%. Z 580 distribuovaných dotazníků se vrátilo 548, tedy 94 %. Respondenti dotazníky vyplňovali samostatně a anonymně.

Etapa III. – vyhodnocení dotazníků

Po doručení vyplněných dotazníků zpět, bylo nutné převést je do digitální podoby. Pro převedení do elektronické podoby jsem využila aplikaci dostupnou zdarma, Google dotazník. Následné vyhodnocení dat probíhalo v licencovaném programu Microsoft Office Excel. Produkt Microsoft jsem vybrala kvůli přehlednější práci s daty a širším možnostem při sestavování grafů. Data jsem kombinovala a křížila tak, abych z nich mohla dále čerpat informace k daným hypotézám.

Problémy při sběru dat

S ohledem na rozsah průzkumu jsem se nejvíce potýkala s nedostatkem času, a to i přesto, že jsem na projektu pracovala souvisle téměř dva roky. Vzhledem k tomu, že průzkum probíhal napříč vězeňskými zařízeními v celé České republice, bylo potřeba vedení každé z nich individuálně oslovit, případně následně navštívit a projekt představit.

Další úskalí shledávám přímo v odpovědích respondentů. V návaznosti na osobní rozhovory s příslušníky Vězeňské služby, mají vězni ambice „dělat se lepšími“ a zkruslovat informace.

2.2 Analýza skupiny respondentů

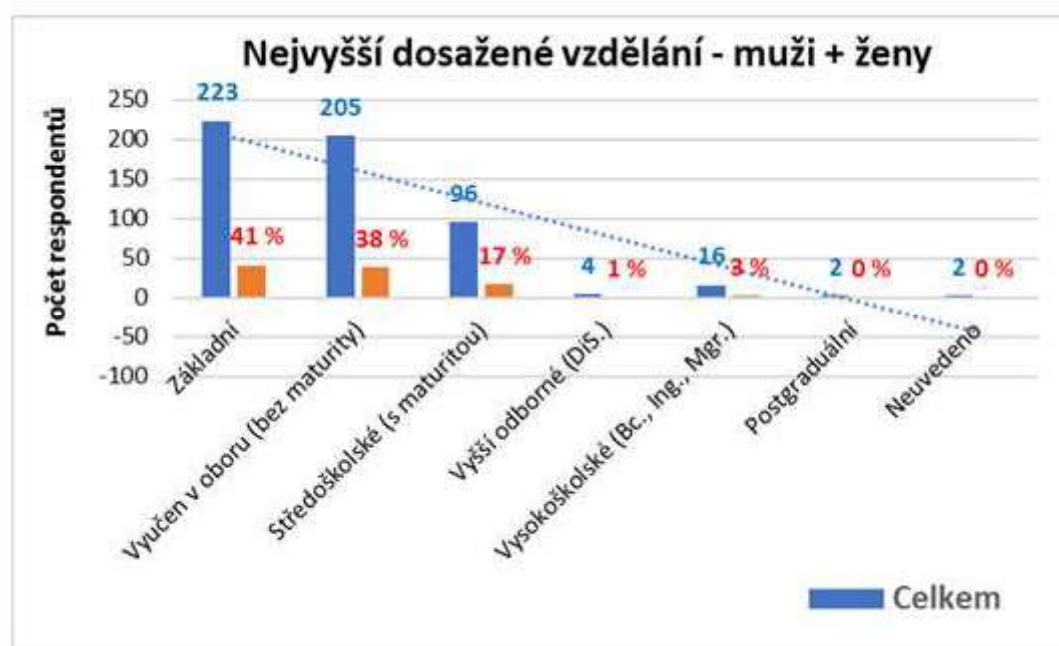
Respondenti byli vybráni náhodně, bez předchozího škálování, jedinou podmínkou pro účast v průzkumu bylo pravomocné odsouzení a s ním spojený pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody v zařízení specifikovaném v předchozí kapitole.

Tabulka č. 2: Analýza respondentů průzkumu

Věk	Počet celkem	%	Muži	%	Ženy	%
18 – 25	89	16	71	16	18	18
26 – 35	233	43	192	43	41	41
36 – 45	132	24	107	24	25	25
46 – 55	76	14	62	14	14	14
56 – 65	14	3	12	3	2	2
66 – 75	2	0,5	2	0,5	0	0
76 – více	2	0,5	2	0,5	0	0
Celkem	548	100	448	100	100	100

Respondenty jsem členila z pohledu genderového rozložení, věku a vzdělání.
Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu.

Graf č. 1: Členění respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu.

2.3 Vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody

Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky z roku 2019 uvádí, že v červnu 2019 kromě učebních oborů se uskutečnilo 57 kurzů (25 všeobecně vzdělávacích, 5 jazykových a 22 odborných), do nichž bylo zařazeno celkem 1099 žáků a 498 z nich získalo doklad o absolvování. Z uvedeného počtu však bylo pět počítačových.⁵ Z průzkumu plyne, že

⁵ <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2020/03/v%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD-zpr%C3%A1va-VS-%C4%8CR-2019.pdf>

z uvedeného počtu respondentů si ve výkonu trestu odnětí svobody zvyšuje či rozšiřuje vzdělání pouze 26 % respondentů (141).

Tabulka č. 3: Vzdělávání respondentů ve výkonu trestu odnětí svobody

	Celkem	%	Muži	%	Ženy	%
Zájmový kroužek	43	31	35	28	8	47
Rekvalifikace	62	44	55	44	7	41
Výuční list	34	24	32	26	2	12
Střední škola	2	1	2	2	0	0
Celkem	141	100	124	100	17	100

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu.

Jako nejčastější vzdělávací aktivitu ve výkonu trestu odnětí svobody uvádí respondenti rekvalifikaci 44 % (62 ze 141), následují zájmové kroužky 31 % (43 ze 141). Téměř čtvrtina respondentů – 24 % (34 ze 141) se ve výkonu trestu odnětí svobody snaží získat výuční list a pouze 1 % (2 ze 141) studuje střední školu zakončenou maturitní zkouškou.

Podíváme-li se na genderové rozložení, pak se častěji vzdělávacím programům ve výkonu trestu odnětí svobody věnují muži, a to 28 % (124 ze 448), ženy pak 17 % (17 ze 100). Zatímco muži nejčastěji absolvují rekvalifikaci 44 % (55 ze 124), ženy navštěvují zájmové kroužky 47 % (8 ze 17). Muži se také častěji snaží získat výuční list 26 % (32 ze 124), ženy 12 % (2 ze 17).

Graf č. 2: Vzdělávací aktivity ve výkonu trestu odnětí svobody – gender rozložení

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu.

3 Finanční aspekt vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody v oblasti ICT s dopadem na jejich využití po návratu do běžné společnosti

Vzhledem k zaměření příspěvku se budu v dalších krocích koncentrovat pouze na ty osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, které se vzdělávají v oblasti ICT. Vycházím opět z dat získaných z vlastního průzkumu, kde jsem se na tuto oblast zaměřila. Jedná se o data získaná ze strany respondentů, na něž bude navazována v dalších krocích finanční stránka. Tedy zdali je výše nákladů, tedy sumy peněžních hodnot, které jsou účelně vynaloženy pro získání výnosů, do této oblasti efektivní a má pozitivní ekonomický význam pro majoritní společnost.

3.1 Vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody v oblasti ICT

Pod pojmem informační a komunikační technologie (ICT) rozumíme veškeré informační technologie používané nejen pro komunikaci, ale také pro práci s informacemi. Původní koncept informačních technologií (IT) byl následně rozšířen i o prvek komunikace. A to v okamžiku, kdy mezi sebou začaly komunikovat jednotlivé počítače či uzavřené sítě. ICT nejsou pouze hardwarové prvky (počítače, servery a podobně), ale také softwarové sady (operační systémy, síťové protokoly, internetové vyhledávače, atd.). Pojem ICT se používá i přeneseně, například ve spojení ICT kompetence.

Vyhodnocení výzkumné otázky č. 1

1. Osoby pravomocně odsouzené k trestu odnětí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování, nemají ve výkonu trestu odnětí svobody dostatečný prostor na vzdělávání se v oblasti informačních a komunikačních technologií.

Graf č. 3: Možnost vzdělávání se v oblasti ICT ve výkonu trestu – muži + ženy

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu.

S odkazem na průzkum 13 % (73 z 548) respondentů uvádí, že má ve výkonu trestu příležitost vzdělávat se v oblasti informačních a komunikačních technologií. Jedná se o 15 % (66 ze 448) mužů a 7 % (7 ze 100) žen. Příležitost k částečnému vzdělávání pak uvádí 19 % (102 z 548) respondentů, 17 % (79 ze 448) mužů a 23 % (23 ze 100) žen. 497 z 548 (91 %) respondentů však současně uvádí, že po propuštění z výkonu trestu nebude mít s používáním ICT (například počítač, mobilní telefon a podobně) problém a bude je aktivně využívat v běžném životě. Taktéž bude bez problémů využívat informační a komunikační technologie a používat je v běžném životě (např. chytrý telefon, počítač, atd.).

Potvrzuje se, že osoby pravomocně odsouzené k trestu odnětí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování, nemají ve výkonu trestu odnětí svobody dostatečný prostor na vzdělávání se v oblasti informačních a komunikačních technologií.

3.2 Využívání ICT při páčání trestné činnosti

Termín „kybernetická kriminalita“ je odvozován od pojmu kybernetický prostor, případně zkráceně kyberprostor. Jedná se o virtuální prostředí, které nemá začátek ani konec. Nezná hranice národních států a nelze určit jeho rozsah.⁶ Kybernetická kriminalita, dříve také označována jako informační kriminalita, je definována Policií České republiky jako trestná činnost, která je páčána v prostředí informačních a komunikačních technologií včetně

⁶ <https://www.policie.cz/clanek/kyberkriminalita.aspx>

počítačových sítí. Samotná oblast informačních a komunikačních technologií je buď předmětem útoku, nebo je páchána trestná činnost za výrazného využití informačních a komunikačních technologií, jakožto významného prostředku k jejímu páčání.⁷

Vyhodnocení výzkumné otázky č. 2

Tabulka č. 4: Aktivní využívání ICT při páčání trestné činnosti – muži + ženy

	Celkem	%	Muži	%	Ženy	%
Ano	221	41	185	41	36	36
Ne	320	58	258	58	62	62
Neuvedeno	7	1	5	1	2	2
Celkem	548	100	448	100	100	100

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkum

Z průzkumu plyne, že 41 % (221 z 548) respondentů uvádí, že k páčání trestné činnosti aktivně využívali ICT (například počítač, mobilní telefon a podobně). Dle odpovědí respondentů častěji využívali informační a komunikační technologie muži 41 % (185) a 36 % (36) ženy. Procentuální rozdíl činí 5 %.

Nepotvrzuje se, že při páčání trestné činnosti aktivně využívalo informační a komunikační technologie 20 % dotázaných, tedy osob pravomocně odsouzených k trestu odnětí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování.

Závěr

Cílem příspěvku bylo zhodnocení vzdělávání osob ve výkonu trestu především v oblasti ICT a jeho finančními aspekty. Z uvedených dat je zřejmé, že přesto, že jsou informační a komunikační technologie běžnou součástí našich životů, hrají významnou roli, která navíc stále roste, i v páčání kriminality. Cílenému vzdělávání v této oblasti v českém vězeňství ale příliš prostoru, jak plyne z dostupných veřejných materiálů, není věnováno. Je proto potřeba důkladněji mapovat investice a náklady vložené do tohoto segmentu a vyhodnocovat jejich efektivitu. Stejně jako apelujeme na implementaci moderních prvků do výuky na základních, středních a vysokých školách, měli bychom si být jisti, že stejný přístup bude prosazován také vůči osobám ve výkonu trestu odnětí svobody. Protože, jak plyne z dat, nejen z mého průzkumu, ale také ze zdrojů Vězeňské služby České republiky, je v produktivním věku, a to 30–40 let⁸,

⁷ Tamtéž.

⁸ <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2020/05/Statistická-ročenka-Vězeňské-sluzby-České-republiky-za-rok-2019.pdf>

majoritní část vězňů. V tuto chvíli jsou náklady na jednoho vězně cca 1 000 Kč/den a v roce 2019 bylo v českých věznicích 19 155 osob, což činí 19 155 000 Kč/den. Počítat pak dále musíme i s dalšími výdaji z veřejných zdrojů po propuštění těchto osob z výkonu trestu. Pokud tedy zajistíme efektivní vzdělávání vězňů v době jejich pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, zvýší se tím jejich uplatnitelnost na trhu práce a budou schopni hradit si, alespoň částečně, své náklady na život na svobodě.

Literatura

- [1] BRZYBOHATÁ, Anna a Karolina BULISOVÁ. Zavřít ho, až zčerná? To nefunguje, říká hlavní vězeňský psycholog Jiříčka. *iDnes* [online]. 2019, 7. 8. 2019 [cit. 2019-10-08]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/vezni-socializace-rozhovor-jiricka-recidiva.A190806_112331_domaci_brzy
- [2] KRAUSOVÁ, Dagmar. *Vliv vzdělání na trestnou činnost*. Praha, 2020. Diplomová práce. Vysoká škola finanční a správní. Vedoucí práce Veronika Anna Polišenská.
- [3] POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. *Kyberkriminalita*. [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/kyberkriminalita.aspx>
- [4] ŠÁMAL, Petr. *Jak se žije za zdmi Valdic: zpovědi nejtěžších zločinců i odborného personálu v nejstřeženější kartuziánské věznici*. Praha: Naše vojsko, 2019. S. 116. ISBN 978-80-206-1810-8.
- [5] GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR. *Redukce typů věznic*. [online]. [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zmena-vnejsi-diferenciace/obecny-postup/>
- [6] VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výroční zpráva za rok 2019*. [online]. [cit. 2020-10-13]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/uredni-deska/vyrocnizpravy/>
- [7] VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2019*. [online]. [cit. 2020-10-13]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/?s=ro%C4%8Denka>
- [8] Zákon trestní zákoník č. 40/2009 Sb.

Kontakt

Mgr. Dagmar Krausová, DiS.
Vysoká škola finanční a správní
Estonská 105
101 00, Praha 10
Česká republika
dagmarkraus@centrum.cz